

SISSEJUHATUS CEEMR ERINUMBRI EESTIKEELSELE TÕLKELE: RÄNDE JA LÕIMUMISE UURIMINE STAATILISTE BINAARSUSTE VERSUS RELATSIOONILISTE VÄLJADE KAUDU

Raivo Vetik

TEOREETILINE TAUST

Euroopa sisese Ida-Lääne suunalise rände ja sellega seotud lõimumise teemad on viimastel aastakümnetel nihkunud paljude uurijate huvikeskmesse. Kui EL laienemisjärgne kirjandus mõtestas rännet ühesuunalise liikumisena „perifeeriast“, „tsentrisse“, mida motiveerisid eelkõige palgaerinevused ja tööturuvõimalused (Favell 2008), siis uuem kirjandus räägib pigem hargmaistest ja ajaliselt põimunud suhtevõrgustikest, mida kujundavad inimeste erinevad võimalused, identiteetide paljususe ning muutuvad geopoliitilised jõu-vahekorrad (Morawska 2013). See tähendab, et klassikalised analüütilised eristused, nagu „saatja-“ versus „vastuvõtjariigid“ või „ajutine“ versus „püsiv“ ränne, on muutunud ebapiisavaks, et tabada Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest (edaspidi KIE) lähtuva rände reaalselt pilti. Seega on paratamatu, et binaarsete analüütiliste vastanduste asemel on rändeuuringute metateoorias esile kerkinud pigem rändeprotsesside relatsioonilised käsitlused (Glick Schiller 2015; Amelina ja Faist 2012). Rännet ei mõisteta enam mitte kui selge alguse ja lõpuga ühekordset ümberasumist, vaid kui omavahel seotud erinevate väljade – mobiilsus, hargmaise hõivatuse, lõimumise – dünaamilist kogumit.

Kirjeldatud metateoreetiline nihe relatsioonilisuse suunas väljendub ka konkreetsete rändeprotsesside mõtestamisele orienteeritud teooriates, mis on alates Euroopa Liiduga ühinemise perioodist märkimisväärselt edasi arenenud. Algselt keskenduti paljudest KIE lähteriikidest massilise väljarände selgitamisele neoklassikalise majandusteooria abil, raamistades rändajaid eelkõige kui „ratsionaalseid toimijaid“, kelle huviks on oma sissetuleku maksimeerimine (Borjas 1989). See lähenemine osutus aga ebapiisavaks, sest ei suutnud tabada postsotsialistliku mobiilsuse sotsiaalkultuurilist ja emotsionaalset konteksti.

Oluline teoreetiline murrang tekkis seoses **hargmaisuse** (*transnationalism*) mõiste kasutuselevõtuga. Tuginedes Baschi, Glick Schilleri ja Szanton Blanci alustajavale tööle (Basch, Glick Schiller ja Szanton Blanc 1994), hakati KIE rändeuuringutes kaardistama, kuidas inimesed mitmepaiksetel sotsiaalsetel väljadel tegelikult toimivad (Pries 2008;

Vertovec 2009). Empiirilised uuringud näitasid, et paljud KIE rändajad ei assimileeru vastuvõtvasse ühiskonda ega katkesta täielikult sidemeid oma koduriigiga, vaid osalevad edasi-tagasi liikumises, säilitades majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised sidemed mõlemal pool piiri (Engbersen jt 2013). Selgus, et KIE konteksti eripäraks olevad rände geograafiline lähedus ja Euroopa Liidu soodne mobiilsusrežiim võimendasid hargmaistumist, muutes selle erandist normaalsuseks (Glorius, Grabowska-Lusinska ja Kuvik 2013).

Rände kirjandusega analoogne areng on toimunud ka **lõimumise** mõtestamisel ja uurimisel, sest ka siin ei suutnud varasemad mudelid arvestada KIE rände ja sellega seotud lõimumise unikaalset iseloomu (Castles jt 2002; Penninx ja Garcés-Mascareñas 2016). Nagu King (2002) ja mitmed teised uurijad märkisid, oli paljude KIE rändajate jaoks ränne lühiajaline projekt pikaajaliste eesmärkide saavutamiseks kodus või pikaajaline strateegia jätkuvaks mobiilsuseks. See viis alternatiivsete teoreetiliste mõistete sissetoomiseni, nagu „**translokaalsus**“ (Brickell ja Datta 2011) ja „**hargmaine lõimumine**“ (Morawska 2003), mis lähtuvad eeldusest, et rändajad võivad olla samaaegselt sotsiaalselt lõimitud mitmesse paika. Need kontseptsioonid on väljakutseks klassikalisele lõimumisteooriale, mis eeldas lineaarset kohanemisprotsessi vastuvõtva ühiskonna normide ja väärtustega.

Nii KIE rände kui ka lõimumise kirjanduses kohtab üha enam **sotsiaalse ebavõrdsuse ja kihistumise** uurimisele pühendatud käsitlusi (Nowicka 2013). Postsotsialistlik üleminekuajaperiood ise oli oluline faktor, mis võimendas võimaluste ebavõrdsust, viies väga erinevate rändemustriteni. Uute teemade esilekerkimine – näiteks rände „feminiseerumine“ hooldustöös (Lutz 2011) ja „ajude äravool“ (Kahanec ja Zimmermann 2010) kinnitab nimetatud trendi. Selle keskseks märksõnaks on kujunenud **interseksionaalne lähene-mine**, mis võtab arvesse erinevate sotsiaalsete kategooriate – sugu, klass, etniline kuuluvus, vanus jne. koosmõju rände ja lõimumisega seotud protsessidele (Anthias 2012).

Ajakirja *Central and Eastern European Migration Review* erinumbrist „Relocating East-West Migration and (Im)Mobilities“ (Vol. 11, No. 2, 2022) eestikeelse ajakirja *Acta Politica Estica* erinumbrisse tõlgitud artiklid illustreerivad nimetatud metateoreetilist ja teoreetilist nihet, tuues esile rände ja lõimumisega seotud nähtuste vastastikuse sõltuvuse ning sidudes ühelt poolt makrotasandi struktuursed ning teiselt poolt mikrotasandi emotsionaalsed rände ja lõimumise aspektid. Autorid küsivad, kuidas erinevad grupid konstrueerivad ja kogevad rändajaks olemist (White), kuidas etniline kuuluvus mõjutab tagasirände edukust (Anghel jt), kuidas saavad lapsed hakkama olukorras, kus nende vanemad on välismaal tööl (Udrea ja Guiu) ning kuidas noorukieas migrandid loovad kuuluvustunnet hargmaiste kogukondade kontekstis (Shmulyar Gréen jt). Tervikuna illustreerib antud erinumber relatsioonilise sotsiaalteaduse metateoreetilist eeldust, mille kohaselt on rändaja mitte lihtsalt abstraktne indiviid, kes lähtub ratsionaalsetest valikutest, vaid omavahel seotud relatsiooniliste väljade kontekstis toimiv subjekt, kelle eluvalikuid mõjutavad lisaks struktuursele positsioonile erinevatel sotsiaalsetel väljadel ka nende toimevõime ning identiteedi ja afektiivsusega seotud faktorid.

ARTIKLITE ÜLEVAADE

Erinumbri avab **Anne White'i** rändeteooriasse panustav artikkel „Mobiilsuse, hargmaisuse ja lõimumise kontiinumid kui rändekogemuse komponendid: interseksionaalne Poola-Ukraina juhtumiuuring“. White pakub välja uue kontseptuaalse raamistiku, mis mõtestab rändajaks olemise kolme omavahel seotud sotsiaalse välja seoste kaudu – need on mobiilsus, hargmaisus ja lõimumine. Tuginedes intervjuudele Ukraina rändajate ja Poola tagasipöördujatega Poolas, väidab ta, et nimetatud väljade positsioonid ei ole determineeritud ainuüksi inimese etnilise kuuluvuse poolt, vaid kujunevad individuaalse biograafia, struktuursete tingimuste ja sotsiaalsete identiteetide seoste kaudu.

White'i juhtumiuuring illustreerib, kuidas rändajad neil väljadel ja erinevatel ajaperioodidel ennast positsioneerides toimivad. Näiteks võib meessoost Poola tagasipöörduja distantseerida end edasisest võimalikust rändest, rõhutades oma kohalikku kuuluvust, samas kui Ukraina rändajast õpetaja võib arendada hübriidset Poola-Ukraina identiteeti. White'i raamistik vastandub staatilisele kategooriapõhisele lähenemisele, julgustades rändajaks olemist mõtestama dünaamilise ja situatiivse protsessina. Tema artikkel rikastab hargmaisuse teoreetilist arutelu, demonstreerides, et rändepraktikad ja lõimumisprotsessid eksisteerivad koos, mitte isoleeritult (vt Levitt ja Glick Schiller 2004). Kasutades interseksionaalsuse ideed (Anthias 2012), mõtestab White mobiilsusega seotud ebavõrdsuse allikaid nende seoste võtmes ja kujundab analüütilise raamistiku, mis sellega arvestab. White'i töö resoneerub ka nn „uue mobiilsuse paradigmaga“ (Sheller ja Urry 2006; Cresswell 2010), mis kritiseerib staatilisi käsitlusi ja rõhutab rände, kohanemise ja võimu seoseid.

Teine artikkel, **Remus Gabriel Angheli, Ovidiu Olteani ja Alina Petronela Siliani**, „Paljud on mobiilsed, vähesed aga edukad: etnilise tunnusega seotud tagasiränne muutuvus Rumeenia kontekstis“, asetab oma uurimisfookuse tagasirändele. Mitmekultuurilises Rumeenia linnas Sebeşis läbiviidud projekt analüüsib, miks tagasiränne toob mõnele grupile edu, kuid teisele mitte. Autorid võrdlevad kolme eristuva etnilise grupi trajektoore – need on rumeenlased, etnilised sakslased ja romad. Anghel ja kolleegid pakuvad detailse analüüsi selle kohta, kuidas etniline kuuluvus kujundab nimetatud gruppidesse kuuluvate rändajate taaslõimumise tulemuslikkust.

Nende uurimistulemused seavad küsimuse alla optimistlikus tagasirände narratiivis peituva eelduse, mis näeb seda otseteena parema elujärjeni (vt Dustmann ja Weiss 2007). Selle asemel näitavad autorid, et tagasipöördumine on etniliselt mõjutatud: rumeenlased, sakslased ja romad erinevad oma taaslõimumise trajektoorides märkimisväärselt, sest neil on ebavõrdne ligipääs majanduslikele ressursidele, kohalikele tööturgudele ja sotsiaalsele võrgustikele. Suurema majandusliku, sotsiaalse või sümboolse kapitaliga tagasipöördudajad on paremas positsioonis, et konverteerida oma rändekogemus ettevõtlusvõimaluseks või sotsiaalseks mobiilsuseks (Levitt 1998).

Seega panustab antud artikkel taaslõimumise kirjandusse, käsitledes tagasipöördumist mitte pelgalt indiviidi tasandi nähtusena, vaid etniliselt ja struktuurselt vahendatud protsessina. Autorid toovad esile, kuidas kohalikud olud kas võimaldavad või piiravad mobiilsusega seotud sotsiaalsete ja majanduslike eeliste konverteerimist pikemaajaliseks edukuseks. Uuring rõhutab vajadust relatsioonilise analüüsi järele, sidudes mobiilsuse,

sotsiaalse staatuse ja võimusuhte dünaamika. Artikkel panustab romade mobiilsuse uurimisse (Matras 2013), mida on senses KIE rändekirjanduses suhteliselt vähe käsitletud.

Georgiana Udrea ja Gabriela Guiu artikkel kannab pealkirja „Vanemate töörande mõju mahajäänud noorukite sotsiaalsetele, kommunikatiivsetele ja hariduslikele kogemustele“. Autorid keskenduvad Rumeenia maapiirkondade noorukitele, kes on jäänud oma kodumaale, samal ajal kui nende vanemad on välismaal töörandel. Artikkel paigutub jõudsalt kasvavasse hargmaiste perede kirjandusse (Baldassar ja Merla 2014), kirjeldades nii mahajäänud laste agentsuse kui ka haavatavusega seotud kogemusi. Tuginedes kvalitatiivsetele intervjuudele, näitavad autorid, kuidas noorukid korraldavad ümber oma igapäevaelu, mida iseloomustavad uued kohustused, muutunud pererollid ja välismaal viibivate vanematega suhtlemise võimalused (Graham ja Jordan 2011). Nad toovad välja erinevad toimumismustrid – kui mõned noorukid kogevad emotsionaalset pinget ja õpiraskusi ning kipuvad sattuma riskirühma kuuluvate eakaaslaste seltskonda, siis teised kohanevad ilma probleemideta, sest suudavad kujundada oma olukorra jaoks adekvaatsed toimetulekustrategiad.

Seega panustavad Udrea ja Guiu empiirilised leiud laiemasse debatti vanemate rände tagajärgedest laste heaolule ja tulevikuperspektiivile, pakkudes samas unikaalset sisevaadet Rumeenia maapiirkondade arengudünaamikasse. Oluline on autorite tähelepanu digitaalsete kommunikatsioonitehnoloogiate kasutamisele, mis võimaldavad nn „virtuaalset kaasvanemlust“ (Madianou ja Miller 2012). Artikkel pakub poliitikakujundajate jaoks olulisi ideid selliste tugistruktuuride kujundamise kohta, mis toetaksid vanemate kohaloluta laste toimetulekut.

Lõpetuseks pakuvad **Oksana Shmulyar Gréen, Charlotte Melander ja Ingrid Höjer** siisuka analüüsi nn „1,5.põlvkonnast“ (Rumbaut 2004) artiklis „Mobiilsus ja seos kohtadega: mälestused ja tunded seoses oluliste paikadega Rootsis elavate Kesk- ja Ida-Euroopa päritolu noorte seas“. Autorid uurivad, kuidas Rootsis elavad KIE päritolu noored loovad uusi ja säilitavad juba väljakujunenud emotsionaalseid sidemeid piiriülese toimumise kontekstis. Kasutades innovaatilisi visuaalseid meetodeid – joonistusi ja fotosid –, uurivad autorid, kuidas mälestused ja emotsionaalsed kogemused lapsepõlvega seotud paikadest mõjutavad nende identiteeti ja kuuluvust uues keskkonnas.

Artikkel demonstreerib, et mobiilsus ei pea tähendama kohakiindumuse kadumist. Selle asemel võib rääkida pigem erinevate kohtadega seotud suhete põimumisest – mälestused kodust eksisteerivad koos uute, sihtriigis kujunenud identiteetidega. Sellised kompleksed, mitmepaiksed emotsionaalsed seosed on väljakutseks traditsioonilistele lõimumisteooriatele, resoneerudes translokaalsuse kirjandusega (Brickell ja Datta 2011). Keskendudes noorte narratiividele ja piltidele, näitavad autorid, kuidas kuuluvust konstrueeritakse emotsioonide, kehatunud mälu ja igapäevaste praktikate kaudu. Metodoloogiliselt näitlikustab artikkel visuaalsete analüüsimeetodite võimalusi mobiilsuse afektiivse mõõtme uurimisel, mis standardsetes intervjuutehnikates jäävad pigem tabamatuks. Autorid panustavad nn „emotsionaalse pöörde“ (Boccagni ja Baldassar 2015) ja kohtade emotsionaalse geograafia kirjandustesse (Davidson jt 2005).

KOKKUVÕTE JA PERSPEKTIIV

Acta Politica Estica erinumbrisse valitud artiklid esindavad relatsioonilisest metateooriast lähtuvat alternatiivi Euroopas toimuva rände ja lõimumise uurimise traditsioonilistele narratiividele ja meetoditele. Need toovad esile asjaolu, et tööjõuvoogudega seotud makrotasandi statistika taga tuleks näha ka keerukaid sotsiaalseid ja psühholoogilisi protsesse, mis on seotud kuuluvuse, tõrjutuse ja kohanemisega. Keskendudes inimkogemuse erinevate tasanditega seotud asümmeetrilistele väljadele – alates Rumeenia roma tagasipöördumise kuni Poola ühiskonnas oma kohta otsiva Ukraina tööliseni – rõhutavad erinumbri artiklid, et ränne on mitte ühekordne akt, vaid keerukas ja mitmekihiline protsess. Selle tuumaks on inimeste kohanemine kiiresti muutuvmas maailmas, mis kujundab nii nende endi elusaatust kui ka lähte- ja sihtriikide ühiskondi.

Üldistades võib väita, et antud erinumbrisse valitud artiklid panustavad kaasaegsesse rändedebatti järgmistel viisidel.

Esiteks, väljakutse lineaarsele rändenarratiivile. Kõik neli artiklit lükkavad tagasi idee lihtsast A-st B-sse rändetrajektoorist, asendades selle pideva mobiilsuse ja mitmetasandiliste suhete esiletoomisega. White'i raamistik konstrueerib selle idee eksplitsiitselt erinevate väljade kogumina, samas kui Anghel ja tema kaasautorid näitavad, et isegi tagasipöördumine ei ole lihtsalt lõppsihtkoht, vaid nii individuaalsete kui ka struktuursete faktorite poolt tingitud taasmobiilsuse faas (vt Cassarino 2004). Shmulyar Gréen jt näitavad, et 1,5. põlvkonna jaoks on „koha“ tunnetamine ja mõtestamine oma olemuselt afektiivne konstruktsioon, mis ületab geograafilisi piire.

Teiseks, interseksionaalse mõõtme esiletoomine. Mitmed erinumbri artiklid on pühenud noorematele põlvkondadele, keda KIE ränne mõjutab unikaalsel viisil. Kui Udrea ja Guiu keskenduvad *mahajäänud noorukitele* kui aktiivsetele toimijatele, kes kujundavad oma saatust päritoluriigis, siis Shmulyar Gréen jt uurivad *1,5. põlvkonda* vastuvõtvas riigis, tuues esile nende identiteeti mõjutavad lapsepõlve mälumaastikud. Nimetatud fookus toetab rändeuuringutes toimuvat nihet pere- ja lapsekeskse analüüsi suunas ning toob esile, et Ida-Lääne mobiilsuse mustrid on nii jätkuvad kui ka elutsükli jooksul muutuvad. Angheli jt töö etniseeritud tagasirändest demonstreerib, et Ida-Lääne teljel rändaja ei ole monoliitne kategooria, sest saatva ühiskonna ajaloost ja poliitikast tulenev ebavõrdsus mõjutab oluliselt välismaal omandatud majandusliku kapitali konverteerimise võimalusi. Siit tuleneb, et tagasirände ja taaslõimumise uuringud peaksid arvestama etnilist kihistumist kui olulist muutajat.

Kolmandaks, struktuursete faktorite ja agentsuse seostamine kui relatsioonilise lähenemise põhitunnus. Erinumbri artiklid demonstreerivad, et rändajad ei ole pelgalt struktuursete jõudude ohvrid ega ka täielikult autonoomsed ratsionaalsed toimijad, vaid neid tuleks näha nimetatud faktorite omavahelise seose võtmes (Emirbayer ja Mische 1998). White'i interseksionaalne raamistik, Angheli jt etniliste gruppide võrdlus ja Udrea ning Guiu soorolle esiletoov analüüs näitab, kuidas erinevad sotsiaalsed positsioonid loovad mobiilsusele ja lõimumisele nii erinevaid võimalusi kui ka piiranguid. Nii Udrea ja Guiu kui ka Shmulyar Gréen jt toovad esiplaanile mobiilsuse subjektiivse ehk läbielatud kogemuse, mis vastandub rände ja lõimumise kirjeldamisele „mis juhtus“ küsimuse võt-

mes, uurides pigem kuidas rännet kogetakse ja mõtestatakse indiviidi tasandil ja tuues seega esile faktorid, mis makromajandusliku lähenemise puhul jäävad varju. Visuaalsete ja narratiivsete meetodite kasutamine avab uusi võimalusi afektiivsuse, mälu ja identiteedi seoste uurimiseks.

Praegu maailmas toimuvad geopoliitilised muutused näitavad, et Euroopa (k.a. Eesti) seisab silmitsi uute ümberasumise voogudega ja nendega seotud demograafiliste muutustega. Venemaa agressioonisõja tagajärjel tekkinud Ukraina pagulaslane muudab käesoleva erinumbri teemad – mobiilsuse mitmesuunalisus, hargmaised peresuhted, etniliselt kihistunud taasloomumise ja emotsionaalne geograafia – eriti aktuaalseks. Loodame, et siin vahendatud artiklites esindatud relatsiooniliste väljade tüüpi lähenemine inspireerib ka Eesti rändeuurijsid keskenduma hargmaise mobiilsuse ja kohanemisega seotud mitme- paiksele kuuluvusele, afektiivsete seoste rollile ja interseksionaalsusele, mis defineerivad rändaja seisundit 21. sajandil.

VIITEALLIKAD

- Amelina, Anna; Faist, Thomas. 2012. De-Naturalizing the National in Research Methodologies: Key Concepts of Transnational Studies in Migration. *Ethnic and Racial Studies* 35(10), 1707–1724.
- Anthias, Floya. 2012. Transnational Mobilities, Migration Research and Intersectionality. *Nordic Journal of Migration Research* 2(2), 102–110.
- Bagnoli, Anna. 2009. Beyond the Standard Interview: The Use of Graphic Elicitation and Arts-Based Methods. *Qualitative Research* 9(5), 547–570.
- Baldassar, Loretta; Merla, Laura (toim.). 2014. *Transnational Families, Migration and the Circulation of Care: Understanding Mobility and Absence in Family Life*. New York: Routledge.
- Basch, Linda; Glick Schiller, Nina; Szanton Blanc, Cristina. 1994. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, PA: Gordon and Breach.
- Boccagni, Paolo; Baldassar, Loretta. 2015. Emotions on the Move: Mapping the Emergent Field of Emotion and Migration. *Emotion, Space and Society* 16, 73–80.
- Borjas, George J. 1989. Economic Theory and International Migration. *International Migration Review* 23(3), 457–485.
- Brickell, Katherine; Datta, Ayona (toim.). 2011. *Translocal Geographies: Spaces, Places, Connections*. Farnham: Ashgate.

- Cassarino, Jean-Pierre. 2004. Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants' Reintegration Revisited. *International Journal on Multicultural Societies* 6(2), 253–279.
- Castles, Stephen; Korac, Maja; Vasta, Ellie; Vertovec, Steven. 2002. *Integration: Mapping the Field*. Home Office Online Report 28/03. London: Home Office.
- Cresswell, Tim. 2010. Towards a Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space* 28(1), 17–31.
- Davidson, Joyce; Bondi, Liz; Smith, Mick (toim.). 2005. *Emotional Geographies*. Aldershot: Ashgate.
- Dustmann, Christian; Weiss, Yoram. 2007. Return Migration: Theory and Empirical Evidence from the UK. *British Journal of Industrial Relations* 45(2), 236–256.
- Emirbayer, Mustafa; Mische, Ann. 1998. What is Agency? *American Journal of Sociology* 103(4), 962–1023.
- Engbersen, Godfried; Grabowska-Lusinska, Izabela; Leerkes, Arjen; Snel, Erik; Burgers, Jack. 2013. On the Differential Attachments of Migrants from Central and Eastern Europe: A Typology of Labour Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(6), 959–981.
- Favell, Adrian. 2008. The New Face of East-West Migration in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34(5), 701–716.
- Glick Schiller, Nina. 2015. Explanatory Frameworks in Transnational Migration Studies: The Missing Multi-Scalar Global Perspective. *Ethnic and Racial Studies* 38(13), 2275–2282.
- Glorius, Birgit; Grabowska-Lusinska, Izabela; Kuvik, Aimee (toim.). 2013. *Mobility in Transition: Migration Patterns after EU Enlargement*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Graham, Elspeth; Jordan, Lucy P. 2011. Migrant Parents and the Psychological Well-Being of Left-Behind Children in Southeast Asia. *Journal of Marriage and Family* 73(4), 763–787.
- King, Russell. 2002. Towards a New Map of European Migration. *International Journal of Population Geography* 8(2), 89–106.
- King, Russell. 2012. Geography and Migration Studies: Retrospect and Prospect. *Population, Space and Place* 18(2), 134–153.
- Levitt, Peggy. 1998. Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *International Migration Review* 32(4), 926–948.

- Levitt, Peggy; Glick Schiller, Nina. 2004. Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
- Lutz, Helma (toim.). 2011. *Migration and Domestic Work: A European Perspective on a Global Theme*. Farnham: Ashgate.
- Madianou, Mirca; Miller, Daniel. 2012. *Migration and New Media: Transnational Families and Polymedia*. London: Routledge.
- Matras, Yaron. 2013. Scholarship and the Politics of Romani Identity: Strategic and Conceptual Issues. *European Yearbook of Minority Issues* 10(1), 209–247.
- Morawska, Ewa. 2003. Immigrant Transnationalism and Assimilation: A Variety of Combinations and the Analytic Strategy It Suggests. Lk 133–176 kogumikus Joppke, Christian; Morawska, Ewa (toim.) *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*. New York: Palgrave Macmillan.
- Morawska, Ewa. 2013. Structuring Migration: The Case of Polish Income-Seeking Travelers to the West. *Theory and Society* 30(1), 47–80.
- Nowicka, Magdalena. 2013. Positioning Strategies of Polish Entrepreneurs in Germany: Transnationalizing Bourdieu's Notion of Capital. *International Sociology* 28(1), 29–47.
- Penninx, Rinus; Garcés-Mascareñas, Blanca. 2016. The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept. Lk 11–29 kogumikus Garcés-Mascareñas, Blanca; Penninx, Rinus (toim.) *Integration Processes and Policies in Europe*. Cham: Springer.
- Pries, Ludger. 2008. Rethinking Transnationalism: The Meso-Link of Organisations. *Global Networks* 8(3), 291–305.
- Rumbaut, Rubén G. 2004. Ages, Life Stages, and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generations in the United States. *International Migration Review* 38(3), 1160–1205.
- Sheller, Mimi; Urry, John. 2006. The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A* 38(2), 207–226.
- Vertovec, Steven. 2009. *Transnationalism*. London: Routledge.